Bhaktivinoda Ṭhākura: Rasikarañjana

Śyāmasundara Dāsa (Bakaja Zoltán)

„*A* Bhagavad-gītāt Gītopaniṣadnak *is nevezik. A* Bhagavad-gītā *a védikus tudás lényege, s a védikus irodalom* upaniṣadjai közül az egyik legfontosabb" – írja Śrīla A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda a *Bhagavad-gītāhoz* fűzött magyarázatának bevezetésében.[1] Ahogy erre ő is rámutat, a *Bhagavad-gītānak* számos kiadása létezik – immár a világ minden szegletében. Ezek közül némelyek versben, mások prózában próbálják közelebb hozni a ma emberéhez az ősi szanszkrit nyelven leírt bölcsességet, amiből a Teremtőről, az általa létrehozott világról, a világot uraló időről, az Úr részeiként, ám neki alárendelten létező élő entitásokról és cselekedeteikről egyaránt képet kaphatunk. Vannak fordítók, akik csak a szanszkrit versek adott nyelvre való átültetésére vállalkoztak, míg mások magyarázatokkal is ellátták őket.

Ismertetőm tárgya Bhaktivinoda Ṭhākurának *Rasikarañjana* néven híressé vált, de *Śrīmad Bhagavad-gītā* címmel 1886-ban, bengáli nyelven kiadott *Bhagavad-gītā* fordítása és kommentárja, melynek angol nyelvű tolmácsolása Bhumipati Das munkája.[2] Bhaktivinoda Ṭhākura könyve a bengáli *vaiṣṇava* vallásfelekezet számára rendkívüli jelentőséggel bír, aminek oka írója személyes lelki nagyságában és a téma általa megválasztott feldolgozásmódjában rejlik.

A *Bhagavad-gītā* e neves fordítója és magyarázója 1838-ban, a nyugat-bengáli Ulāgrāmában született. A nyugati kultúrában való jártassága és India angol kormányzatának szolgálatában betöltött pozíciója inspirálta és segítette abban, hogy a bengáli *vaiṣṇava* hit addig csak Indiában ismert tanítását az indiai kontinens határain túl is bemutassa. Ő volt az első, aki Śrī Caitanya Mahāprabhu tanításait megismertette az angolul beszélő világgal.

A *Bhagavad-gītā* fontossága és népszerűsége miatt Bhaktivinoda Ṭhākura könyvét természetesen rengeteg *Bhagavad-gītā* fordítás és kommentár előzte meg, ám ő művének bevezetésében így fejezi ki ezzel kapcsolatos elégedetlenségét:

> „*Sajnos a* Bhagavad-gītā *legtöbb fordítása és magyarázata olyan személyek tollából származik, akik az imperszonalizmus filozófiáját követték. Szinte lehetetlen fellelni egy olyan magyarázatot vagy fordítást, amely az odaadó szolgálaton alapul. Śaṅkarācārya és Ānandagiri kommentárjai imperszonalizmussal telítettek. Noha Śrīdhara Svāmī magyarázatának alapja nem az imperszonalizmus, magán viseli a szektariánus* śuddhādvaita *filozó-*

[1] Bhaktivedanta Swami 2008: 20.

[2] Bhaktivinoda Ṭhākura 2006.

fia nyomát. Śrī Madhusūdana kommentárja az odaadást tápláló szavakkal telinek tűnik, de a végköveztetéshez érkezve nem bizonyul túl hasznosnak."

Bhaktivinoda Ṭhākura Rāmānujācārya híres *Gītā-bhāṣyájáról* is megemlékezik, de megjegyzi, hogy ez sem elégíti ki azok igényeit, akik a Śrī Gaurāṅga Mahāprabhu által tanított tiszta odaadó szolgálat útját járják. Hogy az Úr ilyen híveinek kedvére tegyen, saját munkáját Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura magyarázataira alapozza, amelyekről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik.

Bhaktivinoda Ṭhākura megtehette volna, hogy az általa nagyra értékelt Baladeva Vidyābhūṣaṇa vagy Viśvanātha Cakravartī által írt magyarázatot fordítja le saját anyanyelvére, ám nem így tett. Ennek okára szintén rávilágít: „A korábbi fordítók és magyarázók, hogy szakértelmüket bizonyítsák, bonyolult nyelven írtak, aminek következtében a fordításuk nehezen érthető. Mi megpróbáltuk ezt elkerülni."

A fordító és magyarázó művének unikális jellegét az általa választott forma adja, amelyben nem különbözteti meg a *Bhagavad-gītā* verseit azok magyarázatától. Ez azt is maga után vonja, hogy a versekbe épített magyarázatokban nem különülnek el a más munkákból adoptált gondolatok, idézetek, igaz, ezek nem a szerző, hanem a filozófiai költemény eredeti elbeszélője, Śrī Kṛṣṇa szavainak tűnnek. Bár ez a megoldás élesen elüt napjaink tudományos gondolkodásmódjától, teljesen érthető, ha szem előtt tartjuk a könyv megírásának célját: a *Bhagavad-gītānak* a bengáli *vaiṣṇava* tradíció szemléletmódját tükröző egyszerű bemutatását.

Lelkészként volt alkalmam megfigyelni A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda *A Bhagavad-gītā úgy, ahogy van* című, a szanszkrit versek fordításainak magyarázatával ellátott munkájának és más, hasonló módon kiadott könyveinek a fogadtatását. Az olvasók sok esetben nem méltatták figyelemre a magyarázatokat, s így a téma nem kellő ismeretéből, figyelmetlenségből és a *Bhagavad-gītāban* a mondanivaló megértése feltételeül szabott gondolkodásmód hiányából fakadóan vajmi keveset értettek meg belőle. Azzal, hogy a versek jelentését a bennük szereplő kifejezések és filozófiai fogalmak, tételek bővebb kifejtésével tolmácsolja, Bhaktivinoda Ṭhākura elébe megy ennek a problémának.

A műfordítással szemben támasztott alapvető követelmény az, hogy az új nyelvre átültetett írás az eredetivel ekvivalens legyen, ám az ekvivalencia tartalmi és formai elemei egyensúlyának megteremtése, azok egymáshoz viszonyított mértékének megválasztása a fordító szabadságában áll. A továbbiakban arra szeretnék rávilágítani, hogy noha a Bhaktivinoda Ṭhākura által megvalósított ekvivalencia dinamikája egyesek számára merésznek vagy akár megengedhetetlenül túlzónak tűnhet, az mégis sokkal jobban szolgálja az eredeti mű mondanivalójának megértését, mintha a szigorú formai megegyezőségre törekedett volna. Ennek szemléltetésére egy olyan verset választok, ahol a fordítás és az abban megjele-

nő filozófiai magyarázat a szöveg jelentős bővülésével jár.

Vizsgáljuk meg a *Bhagavad-gītā* harmadik fejezete harminckilencedik versének szanszkrit eredetijét, valamint A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda angol nyelvű fordításának magyar változatát, majd az ezt követő bekezdésben olvassuk el a *Rasikarañjanában* az azonos versszám alatt található szöveget.

āvṛtaṁ jñānam etena
jñānino nitya-vairiṇā
kāma-rūpeṇa kaunteya
duṣpūreṇānalena ca

āvṛtam – be van fedve; *jñānam* – tiszta tudata; *etena* – ezáltal; *jñāninaḥ* – a tudónak; *nitya-vairiṇā* – az örök ellenség által; *kāma-rūpeṇa* – a kéj formájában; *kaunteya* – óh, Kuntī fia; *duṣpūreṇa* – a sohasem elégedett; *analena* – tűz által; *ca* – is.

Bhaktivedanta Swami fordítása: „*Így fedi be a bölcs élőlény tiszta tudatát örök ellensége, a kéjvágy, mely sohasem elégedett, s lángol, mint a tűz.*"

A *Rasikarañjana* fordítása: „*Kuntī fia, ez az érzéki vágyódás az élőlények örök ellensége, s ez az oka a tudatlanságuknak. A lángoló tűzhöz hasonlatosan egyre perzseli őket, s befedi tudatukat. Ahogyan én is lelki vagyok, az élőlények szintén lelkiek. Az a különbség köztünk, hogy én vagyok a mindenható, teljes egész, míg ők az én parányi részeim s az én energiám által válnak aktívvá. Az élőlények eredeti helyzetük szerint örök szolgáim, s az az eredendő feladatuk, hogy mindig engem szolgáljanak. Ezt istenszeretetnek, vagy az élőlények örök kötelességének hívják. Minden, ami öntudattal rendelkezik, a természeténél fogva szabad, s a tiszta szellemi lelkek szintén azok. Szabad akaratukból az én örök szolgáim. A vágyódás vagy a tudatlanság ennek a tiszta szabadságnak a helytelen alkalmazásából fakad. Azok az élőlények, akik nem fogadják el a nekem való alárendeltségüket, megválnak a szabad akaratuktól és felébred bennük az érzéki vágy, ami a tiszta szeretet eltorzult formája. Így egyre jobban és jobban befedődnek, megfeledkeznek lelki azonosságukról, s kis híján olyanok lesznek, mint a halott anyag. Ezt a karma kötelékének, más néven anyagi létezésnek hívják.*"

Az utóbbi fordításban a szanszkrit eredetiben szereplő szöveg mellett az alábbi pontokat találhatjuk meg:

- az Úr lelki természetű;
- az élő entitások szintén lelkiek;
- bár az Úr és az élőlények egyaránt lelkiek, ez utóbbiak az Úrnak alárendeltek;
- az Úr az egész;
- az élőlények a részei;
- az élő entitások aktivitása az Úr energiáinak köszönhető;
- az élőlények létének alapvető funkciója az Úr szolgálata;
- szabad akarattal rendelkeznek, amely által megtagadhatják e szolgálatot;
- amennyiben ezt választják, Isten iránti szeretetük érzéki vágyak formájában jelenik meg;
- vágyaikban elmerülve élettel teli lelki természetük elhalványul, s mindinkább hasonlatossá válnak a halott anyaghoz;

- ebből következően az élet a lélekhez köthető, míg az anyag halott, nem mutat az életre jellemző tulajdonságokat.

Bár Bhaktivinoda Ṭhākura fordításában egész sereg olyan pontot találunk, amelyek a szanszkrit vers szavaiban direkt módon nem szerepelnek, ezeket mégsem tekinthetjük a szerző önkényes, a szövegtől független betoldásainak. Az itt beszúrt pontok más, korábbi vagy későbbi versekben is megjelennek a *Bhagavad-gītā* oldalain, s annak köszönhetően, hogy itt is fellelhetőek, a művet végigolvasó emberben az ismétlés ereje által jobban tudatosulnak, azt pedig, aki nem jut el a könyv végére vagy nem az elején kezdte, csak beleolvasott, már ennek az egy versnek a megtekintése is megajándékozza a könyvben lefektetett filozófia leglényegesebb pontjainak ismeretével.

Bhaktivinoda Ṭhākura művének másik, teljes terjedelmű fordítását nem ismerem, csupán Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja *Bhagavad-gītā* fordításában olvastam belőle még részleteket. Mivel ez utóbbi könyvben fellelhető részletek némely pontban komoly tartalmi eltérést mutatnak[3]

Bhumipati Das munkájától, annak örülnék a legjobban, ha a versek felett az eredeti bengáli szöveg és annak szavankénti fordítása is fellelhető lenne, de tudomásul kell vennünk, hogy ez a megjelenési forma nem egyezne a szerző azon törekvésével, hogy egy áttekinthető, a nagyközönség számára is könnyen olvasható mű kerüljön ki a keze alól.

A könyv a részletekben elmélyedni kívánó olvasó számára így is érdekfeszítő olvasmány, amely további kutatásra, a téma alaposabb megismerésére ösztönöz. Ajánlom mindenkinek, aki szeretne a *Bhagavad-gītā* bölcseletének mélyére hatolni.

Śyāmasundara Dāsa (Bakaja Zoltán)

Felhasznált irodalom

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, A. C.: *A Bhagavad-gītā úgy, ahogy van.* The Bhaktivedanta Book Trust International Inc, 2008.

Bhaktivinoda Ṭhākura: *Śrīmad Bhagavad-gītā.* Rasbihari Lal & Sons, Vrindaban, 2006.

Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī: *Śrīmad Bhagavad-gītā.* Gaudiya Vedanta Publications, Okhla Industrial Estate, 2011.

[3] Lásd: Bhaktivinoda Ṭhākura 2006: 273-274. Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī 2011: 666-667.